

Studying the role of documentary photography in the representation of culture with ethnographic approach in Iran

Zohreh Sehat*

Abstract

Documentary photography, with the implication of being there, is one of the main branches of photography that records and represents various objects, events, and scenes in the world around us. The purpose of the research is to study the role of documentary photography in the representation of culture with an ethnographic approach in Iran, and it answers the question of how documentary photography can represent culture with an ethnographic approach. The research methodology is qualitative with an interpretive ethnographic approach to description-analysis, documentary photography in the representation of culture in Iran. The type of qualitative data in the research includes images (photos). The method of purposive sampling is mixed and the research population includes Iranian documentary photographers. From the 30 selected photos, 6 photos that were most consistent with the research criteria were selected. Qualitative data analysis was carried out by Thematic Content analysis using MAXQDA software, and as a result, documentary photographers in Iran have explained, described, and represented culture in three ways: realistic description, confessional description, and impressionistic description.

Keywords: Iran, Documentary Photography, Ethnography, Cultural Representation, Realistic Description, Confessional Description, Impressionistic Description.

* Instructor/Training Assistant, Art Department, Institute of Higher Education in Art, Shiraz, Iran,
zohreh_sehat61@gmail.com

Date received: 21/03/2025, Date of acceptance: 02/02/2026



Introduction

Culture is the creation of a human group. Families and work groups are known as the places where culture is formed. Culture is a set of learned behaviors, beliefs, habits, and traditions that are common among a group of people. Culture may be introduced into a society by other people.

Ethnography means a description of people and cultures. In fact, the researcher provides an objective description of the current situation in a society in the third person.

Documentary photography is one of the oldest and most important genres of photography, which aims to record and represent objects, events, and various scenes in our environment in a realistic manner. Photographs are very important as a source of information about what happened in the past in terms of their application and scope. Documentary photography has had and continues to have a special place and application throughout the history of Iranian photography. The introduction of photography to Iran dates back to the time of Nasser -Din Shah Qajar.

Given that culture has anthropological roots and photography has a special focus on anthropology, and given that anthropology formed a significant structural link with photography in the late 19th century, photography provided the opportunity for further study in the field of discovering the relationships between image and culture, images and power, and how humans interact within social structures.

In this study, an interpretive ethnographic approach was used. The interpretive approach to ethnography is a middle ground, neither simply explaining nor seeking change or transformation. The goal of interpretive ethnography is to discover the meanings of the observed social interactions.

Materials & Methods

This research addresses the question of how the role of documentary photography in representing culture with an ethnographic approach has been. The research method is qualitative with a descriptive-analytical approach to the use and application of documentary photography in representing culture with an ethnographic approach, an interpretation of an important photography movement, namely documentary photography in Iran. Because photography is not just a simple tool, but rather provides a unique visual language to represent various human customs, emotions, cultures, and civilizations, the researcher serves as a key tool in data collection.

The research community was selected using a purposive sampling strategy of photographs of Iranian photographers who have been continuously engaged in documentary photography in contemporary Iran for at least ten years and have a special cultural representation in their works. In this sense, they can provide us with targeted awareness in the field of the research subject.

The sampling method was a purposive mixed sampling method based on the intended characteristics of the research, the researcher's mind, and her approach to the research topic with a homogeneous approach with the aim of reducing diversity and facilitating the analysis of findings in the study group (documentary photographers). Then, sampling was carried out from within the information.

The type of qualitative data is visual, which includes images (photos) in the form of indirect observation. Indirect observation, both as a subject and as a method, refers to the use of visual media to achieve research objectives. Qualitative data is in the form of words or images, not numbers.

Discussion & Result

The researcher is the data collection tool in qualitative research. In this research, the researcher used research literature, etc. as a data collection tool. On the other hand, photography has a long history in anthropology and ethnography, the camera is the means and tool for data collection in this research.

Qualitative data analysis is by Thematic Content Analysis. Thematic Content analysis uses interpretation to the minimum extent possible. It uses it only for naming and grouping themes. For coding, theme analysis, the software MAXQDA has been used.

Conclusion

By analyzing six photographs of Iranian documentary photographers who have dealt with cultural description in the ways of realistic description, confessional description, and impressionistic description with an ethnographic approach. It was found that documentary photographers in Iran have been able to represent, through an ethnographic approach and indirect observation tools such as cameras, aspects of these symbols, signs, and icons that show parts of everyday culture, customs, and traditions, as well as social, political, cultural, and economic changes in society. Finally, we can look at material forms such as tools (musical instruments, war tools, means of transportation and agricultural tools), buildings and cities, types of food

and drinks and clothing (types of clothes, shoes, hats, etc.), and behavioral manifestations such as rituals and ceremonies, customs and traditions, celebrations and festivals, rituals, folk games, social and customary habits, music and speech manifestations such as beliefs, beliefs, knowledge and philosophy which are expressed in the form of words and sentences.

Bibliography

- Ahmadzadeh, M.A. (2022). A look at the importance of documentary photography and its applications in Iran during the Nasser period (1885-1934), *Quarterly Scientific (Scientific-Promotional Article)*, 11(1): 3-26. [in persian]
- Ahmadi, A.M.; Shahbazi, N. (2008). Work culture or confirmation of organizational work culture, *Cultural Engineering Monthly*, 19(20): 35-44. [in persian]
- Abedi-Jafari, H; Taslimi, M.S.; Faghihi, A.; Sheikh-Radeh, M (2011). Thematic analysis and thematic network: a simple and efficient method for explaining patterns in qualitative data; in the journal: *Strategic Management Thought*, 5(10): 151-198. [in persian]
- Barthes, R. (2008). *The Bright Room* (F. Azarang, Trans.) Tehran: Herfe Honarmand Publications. [in persian]
- Creswell, J., W. and Vicki L. Plano Clark, (2007). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, London: Sage Publication Inc.
- Delavar, A. (2009). *Qualitative Methodology*, *Strategy Journal*, Strategic Research Institute 19(54): 307-329. [in persian]
- Fazeli, N (2012). *Ethnography of Art (Sociological Anthropological Researches in the Field of Literature and Art, Poetry, Music, Painting, Film, Music, Photography and Graphics)*, Tehran, Fakhrakia Publications. [in persian]
- Flusser, W. et al. (2019). *Historiography and Photography (Essays on Photography as a Historical Document)*, (M. Ghafouri. Tran) Tehran, Ageh Publications. [in persian]
- Flick, U. (2012). *An Introduction to Qualitative Research*, (H. Jalili, Trans.) 5th edition, Nay Publications, Tehran, Iran. [in persian]
- Hassanpour, M. (2001). A historical analysis of photography and anthropology, *Journal of Anthropological Research in Iran*, 11, (22): 327-344. [in persian]
- Hooman, H.A. (2006). *A Practical Guide to Qualitative Research*, Tehran, Samt Publications. [in persian]
- Iman, M.T. (2009). *Paradigmatic foundations of quantitative and qualitative research methods in the humanities*, Qom: Publications of the Research Institute of the Faculty of Arts and Sciences. [in persian]
- Mohammadi, A. (2013). *Contemporary Photography in Iran from 1978 to 2011*, Tehran, Aban Publications. [in persian]

239 Abstract

- Niaz-Azari, K.; Tagvaei Yazdi, M. (2014). Presenting a Model for Empowering Managers of Islamic Azad University Units in Mazandaran Province (Region 3), *Scientific-Research Quarterly: A New Approach to Educational Management*, 5(2): 159-180. [in persian]
- Oveisi, N. (2009). Anthropological study of photography in the Qajar period, Master's thesis in Anthropology, Tehran: University of Tehran. [in persian]
- Peoples, J., & Bailey, G. (1988). *Humanity: An introduction to cultural anthropology*. Paul, Minnesota: West Publishing Company.
- Ramezani, Y.; Rahim-niya, F.; Mortazavi, S.; Malek-zadeh, Gh. (2015). Ethnography, a Strategy for Understanding Organizational Culture, *Journal of Public Management Research*, 8(29): 5-25. [in persian]
- Sattari, M. (2009). Photography of Iran, Chapter 1 of the book "The Evolution of Photography", (by P. Task), 6th edition, Tehran: Samt Publications. [in persian]
- Sheikh, R. (2007). The Constitutional Revolution: National Identity and the Wisdom of Image Histories, (A. R. Tagha, Trans.) *Aksname*, 6(26): 44-29. [in persian]
- Sheikh, R. (2009). The Decline of the Homaioni Image: A Critique of Photographs of the Constitutional Era, *Journal of Contemporary Iranian History*, 3(10): 321-332. [in persian]
- Tahmasbpour, M.R. (2002). Naser -Din Shah the Photographer (On the History of Iranian Photography), Tehran: History of Iran. [in persian]
- Turk, B., N. (2011). Some Thoughts on Ethnographic Field Work and Photography. In: *Journal of Croatian studies*, Vol. 23. 125-148, Zagreb, Croatian Academy of America, United States.
- Wright, C. (2018). Photo-Ethnography. In: Hilary Callan, ed. *International Encyclopedia of Anthropology*. London: Wiley. ISBN 9781118924396 [Book Section].
- Warren, L. (2006). *Encyclopedia of Twentieth Century Photography*. Routledge Pub. New York.
- Zarghi, M. (2016). Investigating the role of economic and cultural structure of social classes in the growth and development of photography in the 19th century Iran, *Anthropology Letter*, 13(23): 130-160. [in persian]
- Zain-al-Salehin, H.; Fazeli, N. (2017). Photograph, Discourse, Culture; Historical Analysis of the Discursive Function of Photograph in Iran, *Media and Culture, Institute for Humanities and Cultural Studies*, 7(1):39-65. [in persian]

مطالعه نقش عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ با رویکرد قوم‌نگاری در ایران

زهره صحت*

چکیده

عکاسی مستند با دلالت بر آنجا بودگی یکی از اصلی‌ترین شاخه‌های عکاسی است که به ثبت و بازنمایی اشیاء، رویدادها و صحنه‌های مختلف جهان پیرامون ما می‌پردازد. هدف پژوهش مطالعه نقش عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ با رویکرد قوم‌نگاری در ایران است و به این پرسش را پاسخ می‌دهد که عکاسی مستند چگونه می‌تواند به بازنمایی فرهنگ با رویکرد قوم‌نگاری بپردازد. روش‌شناسی پژوهش، کیفی با رویکرد قوم‌نگاری تفسیری به توصیف-تحلیل، عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ در ایران می‌پردازد. نوع داده‌های کیفی پژوهش شامل تصاویر (عکس) است. روش نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی و جامعه پژوهش شامل عکاسان مستند ایرانی است. از بین ۳۰ عکس انتخاب شده ۶ عکس که با معیارهای پژوهش همگن‌تر بودند، انتخاب شدند. تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی به شیوه تحلیل محتوای مضمون با استفاده از نرم افزار MAXQDA انجام و در نتیجه عکاسان مستند در ایران فرهنگ را به سه شیوه شرح واقع‌گرایانه، شرح اعتراف‌گرایانه، و شرح برداشت‌گرایانه شرح، توصیف و بازنمایی کرده‌اند.

کلیدواژه‌ها: ایران، عکاسی مستند، قوم‌نگاری، بازنمایی فرهنگ، شرح واقع‌گرایانه، شرح اعتراف‌گرایانه، شرح برداشت‌گرایانه.

* مربی / آموزش‌یار، موسسه آموزش عالی هنر شیراز، شیراز، ایران، zohreh_sehat61@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۳



۱. مقدمه

ادگار شاین می‌گوید:

فرهنگ ساخته یک گروه انسانی است. هرکجا که یک گروه دارای حد نساب کافی از تجربه‌های مشترک باشد فرهنگ شکل می‌گیرد. خانواده و گروه‌های کاری اولین محل‌های شکل‌گیری یک فرهنگ است. ملیت، مذهب، زبان، زمینه‌های فنی و علمی مشترک مربوط به یک گروه کوچک یا بزرگ جامعه عوامل ایجاد فرهنگ است. (احمدی و شهبازی، ۱۳۸۷)

بنابراین در تعریف فرهنگ می‌توان گفت که فرهنگ مجموعه‌ای از رفتارهای آموختنی، باورها، عادت‌ها و سنت‌ها که مشترک میان گروهی از افراد است به گونه‌ای متوالی توسط دیگران در جامعه وارد و به کار گرفته می‌شوند (نیازآذری و همکاران، ۱۳۹۳).

مطالعه توصیفی و دقیق از مردم، خصوصاً در زمینه‌های فرهنگی مرتبط به بخش‌های مختلف جامعه همچون قومیت‌ها، سنت‌ها، گروه‌های خرد، گروه‌های دارای انحراف از اهداف بنیادین علوم انسانی است که تحت عنوان «قوم‌نگاری»^۱ شهرت دارد. قوم‌نگاری به معنای توصیفی از مردم و فرهنگ‌هاست (رمضانی و همکاران، ۱۳۹۴). پژوهشگر شرحی عینی از وضعیت موجود به صورت سوم شخص ارائه می‌دهد و خود در پس گزارش روایت شده قرار می‌گیرد (Creswell, 2007).

بارت معتقد است: «ماهیت عکس، تصدیق همان چیزی است که بازنمایی می‌کند {...} عکس، به معنای واقعی کلمه، نوعی انتشار مصداق است» (بارت، ۱۳۸۸: ۱۰۹، ۱۱۴) عکاسی مستند یکی از قدیمی‌ترین و اصلی‌ترین شاخه‌های عکاسی بوده که هدفش ثبت و بازنمایی اشیاء، رویدادها و صحنه‌های مختلف جهان پیرامون ما به شکلی واقعی است. عکس‌ها به مثابه منبعی از اطلاعات درباره آنچه در گذشته رخ داده است را فراهم می‌کنند که از لحاظ ماهیت و دامنه کاربرد بی‌سابقه‌اند. یک عکس به تنهایی در جایگاه یک سند می‌نشیند و مانند یک منبع بایگانی عمل می‌کند (فلوسر، ویلم و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۵، ۴).

عکاسی مستند جایگاه و کاربرد ویژه‌ای در تمام دوران عکاسی در ایران داشته است. شروع آن از زمان ناصرالدین شاه ملاکی برای بیان توجه شاه به شکل‌گیری عکاسی مستند و رونق آن بوده است. در همین دوران ثبت تصاویر مستند و گزارش تصویری به سمت موضوعاتی همچون مردم‌شناسی، طبیعت، حیات وحش و ... کشیده شد و رونق یافت. (نقل به مضمون از احمدزاده، ۱۴۰۱)

در عکاسی مستند، عکس جایگاهی به مثابه سند دارد که با گذشت زمان دارای اهمیت استنادی و تاریخی هم می شود.

از آنجایی که فرهنگ ریشه انسان‌شناختی دارد و عکاسی هم توجه ویژه‌ای به انسان دارد. انسان‌شناسی از اواخر قرن نوزدهم پیوند ساختاری خود را با عکاسی برقرار کرد، چرا که عکاسی فرصت منحصربه‌فرد و ویژه‌ای را برای مطالعه و کشف رابطه میان تصاویر و فرهنگ، تصاویر و قدرت و نحوه تعامل انسان در میان هر یک از ساختارهای اجتماعی فراهم ساخت (حسن‌پور، ۱۴۰۰). زبان بصری عکس، ویژگی یکتایی در پیشبرد اهداف علم انسان‌شناسی داشته است؛ چراکه با ظهور عکاسی در قرن نوزدهم، عکس‌ها بر سندیتی تأکید گذاشتند که در هیچ رسانه ارتباطی به جزء آن، سابقه نداشت. بارت در کتاب *تألق روشن* سندیت عکس را اینگونه تبیین می‌کند که هر عکس تأیید می‌کند که مصداقش روزی در برابر دوربین حاضر بوده است و این کیفیت «آن بوده است»^۲ (نقل از رولان بارت، ۱۳۸۷: ۱۰۵، ۱۰۶)^۳ مصداق که به صورت عینی و صریح در متن عکس ارائه می‌شود، سنجه‌پذیری آن را در کاربردهای علمی فراهم می‌سازد. به همین دلیل، انسان‌شناسی نیز، با مطالعات عکاسانه پیوندی عمیق یافت.

در میان بررسی تاریخ عکاسی و سرآغاز ورود آن به ایران، اینگونه پنداشته می‌شود که عکاسی در سال ۱۸۴۴ میلادی یعنی پنج سال بعد از اعلام رسمی آن در فرانسه در سال ۱۸۳۹ میلادی به ایران راه پیدا کرد (ستاری، ۱۳۸۸: ۸، ۹). عکاسی در ابتدا در انحصار شاه‌نشینان به عنوان ابزاری برای ثبت تفریح، جاه‌طلبی و قدرت‌طلبی‌های آنها بود. کم‌کم عکاسان به درون جامعه ایرانی رفتند. آنچه توانست به عکاسی عمومیت ببخشد، مشروطیت بود. در این دوره، عکاسی از مردم عامه آغاز شد. در واقع با بازنمایی زندگی مردم کوچه و بازار می‌توان به نمایه‌ای از وضعیت معیشت مردم، پوشش و درک فرهنگی و... پی برد. آنچه در عکاسی ایران در دوران قاجار و پهلوی بیشتر دیده می‌شود، عکاسی از شهرها خصوصاً تهران است. در روستاها به دلیل عدم توسعه جاده‌ای و ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی خاص هر منطقه، وضعیت جغرافیایی، عکاسی نتوانست وارد این منطقه‌ها شود (نقل به مضمون، زرقی، ۱۳۹۵). عکاسی در ایران به نقطه عطفی در تاریخ خود رسید و برای نخستین بار مردم عادی شاهد ثبت و انتشار چهره خود در فضای تصویری عمومی در کنار چهره نخبگان و رجال مملکتی، آن هم در ابعادی بی‌سابقه، بودند (شیخ، ۱۳۸۶: ۲۹). در این دوره عکس‌ها بیشتر ماهیت گزارشی و خبری داشته است همانند دوره‌های قبل که از

چهره‌های خاص همچون برخی روحانیون و نمایندگان مجلس هویت یافته است (شیخ، ۱۳۷۸: ۳۲۵). با آغاز دوران پهلوی دولت در تمام زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، چرخ فعالیت‌های اقتصادی و اشتغال را به حرکت درآورد و همین حرکت باعث شد تا تاریخ ایران مستعد شکل‌گیری طبقه متوسط به‌طور فراگیر شد که در آن شهروندان عادی امکان رشد و ترقی داشتند (همان، ۱۵).

نوخواهی طبقه متوسط کم‌کم به فراگیر شدن دوربین عکاسی رسید تا جایی که بعد از انقلاب ۵۷ تجربه واقعیت به مرجعیت امر واقعی در بازنمایی رویدادهای پرالتهاب انقلاب، ارزش‌های اخلاقی و زیباشناسی شفافیت در عکاسی جنگ تا واکاوی واقعیت در عکاسی مستند رسید. (نقل به‌مضمون، محمدی، ۱۴۰۱)

استورات هال^۴ نظریه‌پرداز فرهنگی مطرح در حوزه مطالعات فرهنگی به نقش عکاسی در «پارادایم» فرهنگی می‌پردازد. بینارشته‌ای بودن مطالعات فرهنگی و همچنین عکاسی شرایط گفتمانی عکاسی را در اکنون ایران پدید آورده‌است، فرمولی که به‌واسطه عکاسی و فرهنگ تاریخ، جامعه‌شناسی، فلسفه و سیاست را در کنار هم قرار داده‌است (زین‌الصالحین و همکار، ۱۳۹۶). در این میان عکاسان نقش به‌سزای در نشان دادن مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری فرهنگ دارند. آنها با بازنمایی وضع موجود جامعه به آنچه بودگی سند تاریخی ملت‌ها پرداخته‌اند. همه انسان‌ها، همه جوامع و فرهنگ‌ها در هر آنچه که به‌طور کلی آن را تمدن بشر در نظر می‌گیریم سهم هستند اما با رجوع به تاریخ درمی‌یابیم که در هر دوره سهم فرهنگ و مردم متفاوت بوده‌است (فاضلی، ۱۳۹۱: ۲۱۶). در جدول (۱) به عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری فرهنگ در ایران پرداخته می‌شود.

جدول ۱. عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری فرهنگ در ایران، منبع: نگارنده

عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری فرهنگ در ایران	
شکاف میان نسل‌ها و طبقات جامعه	انجمن‌های فراماسونری
ضعف فرایند انتقال فرهنگ	ظهور مطالعات فرهنگ مردم
صنعت و فن‌آوری پیشرفته	تسریع در ساختن پل‌های ارتباطی با کشورهای مختلف
تغییر رویه از هنرهای قومی و صنایع دستی به هنرهای زیبا (مجسمه‌سازی، نقاشی، تئاتر، سینما، ...)	گسترش صنعت غرب در سایر کشورها از جمله ایران
تمایل به پیشرفت صنعتی	گسترش یک‌باره مدرنیته در ایران

عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری فرهنگ در ایران	
پذیرش فرهنگ غرب و رد میراث ملت‌های غیر غربی	تغییر مفهوم پیشرفت
تغییر الگوهای رفتاری	تغییر در سنت‌هایی شکل‌گیری فرهنگ عامه
شهری شدن جامعه ایرانی	تقلیل سنت به سرگرمی
پایان ادبیات شفاهی و تغییر در کارکردهای فرهنگی	تغییر در رسانه انتقال فرهنگ از متن به تصویر

۲. پیشینه پژوهش

در زمینه عکاسی مستند، قوم‌نگاری، و فرهنگ به صورت جداگانه مطالعه‌های زیادی انجام شده است. اما از آنجایی که این پژوهش به عنوان یک مطالعه بینارشته‌ای است، می‌توان به مطالعه‌های فوق اشاره کرد: یوسف رضانی و همکاران در مقاله «استراتژی برای فهم فرهنگ سازمانی» (۱۳۹۴)، از روش قوم‌نگاری برای درک مفهوم فرهنگ در شناخت سازمان استفاده نموده‌اند. مایلا شوبله در مقاله «قوم‌نگاری بصری»^۵ (۲۰۱۸)، به بررسی ابزارهای بصری همچون عکاسی، فیلم، ضبط صدا و ... در قوم‌نگاری پرداخته است و این ابزارها را وسیله‌ای برای بازنمایی دقیق و سندی غیرقابل تحریف و تغییر در قوم‌نگاری دانسته است. مهدی کمری‌بیدکریه و همکاران در مقاله «جایگاه دانش‌شناختی قوم‌نگاری در آسیب‌شناسی اجتماعی در عصر جهانی شدن فرهنگ» (۱۳۹۵) به دانش قوم‌نگاری در مطالعات شهری پرداخته‌اند. محمد زرعی در مقاله «بررسی نقش ساختار اقتصادی و فرهنگی طبقات اجتماعی در روند رشد و توسعه عکاسی در سده ۱۹ ایران» (۱۳۹۵) به بررسی سرآغاز ورود عکاسی به ایران به بیان دلایل متنوع اقتصادی و فرهنگی مؤثر در رشد و یا عدم توسعه این پدیده نوظهور در بین عموم مردم جامعه ایرانی پرداخته است. محمد حسن‌پور در مقاله «تحلیلی تاریخی بر عکاسی و انسان‌شناسی» (۱۴۰۱)، به بررسی استفاده از عکس برای کشف، ضبط و مطالعه جوامع گوناگون پرداخته و عکاسی را جزء تفکیک‌ناپذیر در مسیر مطالعه و پژوهش‌های انسان‌شناسان و قوم‌نگاران می‌پندارد. کریستوفر مورتون در مقاله «عکاسی قوم‌نگارانه»^۶ (۲۰۱۸)، به انواع روش‌های استفاده از عکاسی به مثابه یک ماشین تولید تصویر برای انسان‌شناسان پرداخت. فادوا ال‌گنیدی در مقاله «قوم‌نگاری بصری»^۷ (۱۹۹۸) به تاریخ‌نگاری استفاده انسان‌شناسان از تصاویر پرداخته است. وی ضمن تأکید بر ابداع اصطلاح انسان‌شناسی بصری پس از جنگ دوم جهانی، به این نکته اشاره کرد که قوم‌نگاری بصری به‌ویژه در آمریکا، شامل قالب‌ها و رسانه‌های بصری مختلفی است که

برای آموزش، ضبط، مطالعه، و تجزیه و تحلیل به وجود آمدند و در آن، به جای طبقه‌بندی رسانه مطابق شکل صوری آن (تصویر ثابت یا متحرک، فرمت ویدیویی یا دیجیتالی و...)، بین تحولات بصری براساس کاربرد و ارزش آن‌ها در انسان‌شناسی، تفاوت‌هایی قائل شد. کریستوف رایت در مقاله «عکس- مردم‌نگاری»^۸ (۲۰۱۸) به استفاده از عکاسی در رویکردهای قوم‌نگاران پرداخت و به این پرسش اساسی پاسخ داد که تفاوت بین استفاده از عکاسی به عنوان یک روش قوم‌نگاری، با انتشار عکس‌ها همچون آثاری قوم‌نگارانه در چیست. سرانجام کریستوفر پاینی، در کتاب «عکاسی و انسان‌شناسی»^۹ (۲۰۱۱)، به حوزه‌های متنوعی از بهره‌مندی انسان‌شناسان از عکاسی با نگاهی تاریخ‌محور پرداخت و نظرهای گوناگونی از مورخان، عکاسان، انسان‌شناسان و قوم‌نگاران درباره جایگاه عکاسی در پیشبرد دانش انسان‌شناسی نوین را گردآوری، تحلیل، و بررسی کرد. در تمام مطالعات انجام‌شده منحصرأ به عکاسی مستند پرداخته نشده است.

۳. پرسش پژوهش

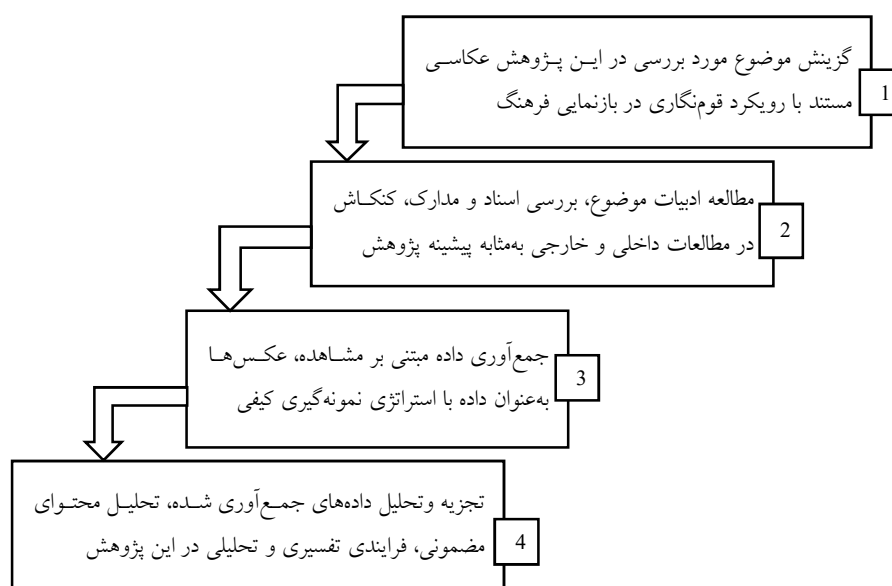
پرسش مطرح شده در این پژوهش، نقش عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ با رویکرد قوم‌نگاری در ایران چیست؟ یکی از مهم‌ترین موضوعات پیش روی جوامع، چگونگی استفاده از عکس مستند به عنوان یک سند تاریخی در بازنمایی فرهنگ برای آیندگان در علوم مربوط به انسان‌شناسی خصوصاً قوم‌نگاری است.

۴. روش پژوهش

روش پژوهش در این مقاله از نوع کیفی است. چراکه از ویژگی‌های روش‌های کیفی می‌توان به مبتنی بر تفسیر بودن آن با تأکید بر واژه‌ها و تصاویر اشاره کرد. خود پژوهشگر به عنوان ابزار اصلی و کلیدی در گردآوری داده‌ها است که با افراد یا پدیده‌های مورد مطالعه درگیر می‌شود. از طرفی دیگر، مطالعات در پژوهش‌های کیفی در مقیاس کوچک انجام می‌شود که علاوه بر تبیین به کشف عمیق هم توجه دارد تا بتواند توصیفی غنی، مشروح و کل‌نگر از پدیده مورد مطالعه را فراهم کند. در پژوهش حاضر، براساس روش کیفی با رویکردی توصیفی-تحلیلی به استفاده و کاربرد عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ با رویکرد قوم‌نگاری تفسیری به یک جریان مهم عکاسی یعنی عکاسی مستند در ایران پرداخته شد که عکاسی در آن صرفاً یک ابزار ساده نبوده بلکه زبان بصری یکتایی را برای

مطالعه نقش عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ ... (زهره صحت) ۲۴۷

بازنمایی آداب و رسوم، عواطف، فرهنگ و تمدن‌های گوناگون بشری ارائه کرده‌است. به عبارتی پژوهش بیشتر بر تحلیل عکاسی معاصر ایران به عنوان یک رسانه اثرگذار بر بازنمایی فرهنگ با رویکرد قوم‌نگاری می‌پردازد. در دی‌گرام (۱)، گام‌های پژوهش کیفی با رویکرد قوم‌نگاری در قالب پژوهش نشان داده می‌شود.



دی‌گرام ۱. بازنمایی گام‌های قوم‌نگاری در قالب کار پژوهشی،

منبع: نگارنده

۵. جامعه پژوهش

در این مطالعه با استفاده از استراتژی نمونه‌گیری هدفمند^{۱۰}، عکس‌های عکاسان ایرانی برای مطالعه انتخاب شدند که بتوانند آگاهی هدفمندی در زمینه درک مسأله تحقیق و پدیده مورد مطالعه در اختیار ما قرار دهند. آثار عکاسانی توصیف و تحلیل می‌شود که به صورت مستمر حداقل به مدت ده سال به عکاسی مستند در ایران معاصر پرداخته و شرح فرهنگی، بازنمودی ویژه در آثار آنها دارد. معیار انتخاب عکاسان: اول، عکاسان، ایرانی هستند که به فرهنگ، آداب و رسوم و رویدادهای ایران واقف‌اند. دوم، این عکاسان کسانی هستند که به صورت مستمر عکاسی مستند انجام می‌دهند. سوم، عکاسان انتخاب شده براساس سبک شخصی خویش به بازنمایی فرهنگ پرداخته‌اند.

۶. شیوه نمونه‌گیری

در این پژوهش نمونه‌گیری به روش نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی بوده است. به جای انتخاب تصادفی با توجه به ویژگی‌های مدنظر پژوهش، ذهن پژوهشگر، نحوه مواجهه او با موضوع پژوهش در یک فرایند رفت و برگشتی نمونه‌ها انتخاب شده‌اند. نمونه‌گیری هدفمند با رویکرد همگن با هدف کاهش تنوع، آسان کردن تحلیل یافته‌ها در گروه (عکاسان مستند) مورد مطالعه، استفاده شد. سپس نمونه‌گیری از اطلاعات (فلیک، ۱۳۹۱: ۱۳۵) انجام شد که علاوه بر تصمیم‌گیری بر اینکه چه داده‌هایی باید دنبال شود به این که چه عکس‌هایی بایستی برای توصیف و تحلیل انتخاب گردد پرداخته شد. تعداد ۳۰ عکس از عکاسان مختلف انتخاب شد و از بین آنها ۶ عکس از عکاسانی همچون نصراله کسرائیان، محمودرضا معین‌پور، مریم زندی، محسن راستانی، بهنام صدیقی و بهمن جلالی که همگی از عکاسان مستند معاصر ایران هستند و با موضوع پژوهش ارتباط بیشتری دارند با روش نمونه‌گیری هدفمند گزینش شد. در جدول (۲)، به انواع نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی استفاده‌شده در پژوهش اشاره شده است.

جدول ۲. انواع نمونه‌گیری هدفمند به شیوه نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی در فرایند پژوهش

مرحله تحقیق	شیوه نمونه‌گیری
قبل از گردآوری داده	نمونه‌گیری معیار
حین گردآوری داده	نمونه‌گیری از گروه‌های مورد نمونه‌گیری همگن
در حین تفسیر و بررسی یافته‌ها	نمونه‌گیری اطلاعات نمونه‌گیری از درون اطلاعات

منبع: نگارنده

۷. نوع داده‌های کیفی

فلیک^{۱۱} داده‌های بصری شامل عکس، فیلم و تصاویر ویدیویی به عنوان شیوه‌های جمع‌آوری داده می‌داند که برای مشاهده غیرمستقیم از آنها استفاده می‌شود. این شیوه‌های غیرمستقیم مشاهده اخیراً رواج پیدا کرده است. منظور از مشاهده غیرمستقیم چه در مقام موضوع و چه در مقام روش استفاده از رسانه بصری برای رسیدن به مقاصد پژوهشی است

(فلیک، ۱۳۹۱: ۲۶۱). داده‌های کیفی به شکل کلمات و یا تصاویر هستند نه به صورت اعداد. عکس‌ها در این پژوهش هم به منزله داده و هم به منزله ابزار دانش دارای اهمیت ویژه‌ای هستند. عکس‌ها نه تنها به مثابه بازنمایی صرف از واقعیت بلکه به عنوان نمایش واقعیتی که تحت تأثیر مباحث نظری خاص این پژوهش قرار دارند، تلقی شدند.

۸. ابزار جمع‌آوری داده

هومن پژوهشگر را به عنوان ابزار داده در پژوهش کیفی می‌داند (هومن، ۱۳۸۵: ۲۷). در این پژوهش پژوهشگر به عنوان ابزار جمع‌آوری داده‌ها، ادبیات پژوهش و غیره بوده است. از سویی دیگر، به این دلیل که عکاسی سابقه طولانی در مردم‌شناسی و قوم‌نگاری دارد، دوربین عکاسی به مثابه وسیله و ابزار گردآوری داده در این پژوهش است. فلیک هدف اصلی استفاده از دوربین در پژوهش‌های اجتماعی را در امکان ثبت مفصل وقایع و نیز فراهم کردن شکل‌گیری دیدگاهی جامع و کل‌گرا نسبت به شرایط موجود می‌داند. دوربین به دلیل اینکه امکان نقل و انتقال مصنوعات و ارائه آنها را در قالب تصویر و نیز گذار از محدودیت‌های مکانی و زمانی ایجاد می‌نماید، می‌تواند واقعیت‌ها یا فرایندهایی که برای مشاهده با چشم معمولی بیش از اندازه سریع و یا پیچیده هستند را قابل مشاهده کند (فلیک، ۱۳۹۱: ۲۶۲، ۲۶۱).

۹. تحلیل و تفسیر داده‌های کیفی به شیوه تحلیل محتوای مضمون

پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی رشد چشمگیری داشته است. برای رسیدن به نتایج مفید و معنادار در پژوهش کیفی لازم است که داده‌ها به صورت روش‌مند تحلیل شوند. اما متأسفانه ابزارهای تحلیلی اندکی در این زمینه وجود دارد (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰). تحلیل داده‌های کیفی در گرو سازماندهی^{۱۲} اطلاعات و تقلیل^{۱۳} داده‌هاست (دلاور، ۱۳۸۵). تحلیل محتوای مضمونی^{۱۴} یکی از روش‌های تحلیل کیفی است. با تحلیل مضمون از تفسیر در کمترین حد ممکن بهره می‌گیرد و صرفاً از آن برای نامگذاری و گروه‌بندی مضامین استفاده می‌شود (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰). برای کدگذاری و تحلیل مضامین در تحلیل محتوای مضمون این پژوهش از نرم‌افزار MAXQDA استفاده شده است.

۱۰. چارچوب نظری پژوهش

برای مطالعه بینارشته‌ای عکاسی و حوزه‌های گوناگون انسان‌شناسی، خصوصاً فرهنگ و مشخصاً رویکرد قوم‌نگاری به واسطه عکاسی مستند می‌پردازیم. تا نحوه سازوکار عکاسی و تعامل این رسانه با فرهنگ را بسط دهیم. در نهایت به این پرسش مهم پاسخ دهیم که عکاسی تا چه میزان می‌تواند در بازنمایی فرهنگ جوامع نقش داشته‌باشد. هر چند این مبحث هم‌پوشانی‌های ظریفی با عکاسی انسان‌گرا دارد. اما به دلیل اهمیت رویکرد قوم‌نگاری در عکاسی مستند (بیانگر هرآنچه در جامعه رخ می‌دهد) که به درستی بازنمودی از چگونه بودن مردم را در برمی‌گیرد به تفسیر این موضوع پرداخته می‌شود.

۱۱. عکاسی مستند با رویکرد قوم‌نگاری تفسیری

قوم‌نگاری و انسان‌شناسی بر مفهوم فرهنگ تمرکز دارد. آنها به دنبال این هستند که تا برای پرسش‌های بنیادینی همچون «ماهیت فرهنگی چیست؟» «فرهنگ چگونه ارائه، تثبیت، تغییر، منتقل و یا دگرگون می‌شود؟» پاسخی بیابند. این سیستم معانی براساس کنش متقابل و از طریق زندگی در زمینه اجتماعی آموخته و منتقل می‌شود. براین اساس انسان‌شناسی بر درک ساخت و فرایند فرهنگ از طریق الگوی رفتاری، ارزش‌ها و استانداردهایی تأکید دارد که توسط مردم تجربه می‌شود (Peoples and Bailey, 1998). در این پژوهش، از رویکرد تفسیری قوم‌نگاری استفاده شد. «رویکرد تفسیری به قوم‌نگاری حالتی میانه دارد، نه به توضیح صرف می‌پردازد و نه به دنبال تغییر و تحول است، هدف قوم‌نگاری تفسیری، کشف معانی تعاملات اجتماع مشاهده‌شده است.» (رمضانی و همکاران، ۱۳۹۴ به نقل از موک) این نوع قوم‌نگاری به دنبال تحلیل و دریافت معانی از رفتارهای مشاهده‌شده و ذهنیت‌های فرهنگ مورد مطالعه است. دانش قوم‌نگاری به دلیل ارتباط تنگاتنگی که با فرهنگ دارد؛ در اساس خود نیازمند مشاهده‌ای مشارکتی است که در عکاسی مستند حوزه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و حتی هنری جوامع انسانی ضروری است. کارکردهای عکاسی مستند، بسیار گسترده و متنوع است. پس عکاسی مستند را وارد عرصه‌های بزرگی از دانش بشری و تجربه زیسته او می‌کند (اویسی، ۱۳۸۸: ۱۲۵). پژوهشگران قوم‌نگار، عکس را همچون نماینده قومیت نسل‌ها و بشر می‌دانند، به همین سبب عکس‌ها با مضامین قوم‌نگارانه بازنمای نژاد بشر در نظر گرفته می‌شوند (حسن‌پور، ۱۴۰۰). «یک دانش عمومی از عکاسی قوم‌نگاری می‌تواند از ماهیت درک نمادین عکس‌ها و ساده‌سازی سمبلیکس از «دیگری» جدایی‌ناپذیر باشد» (وارن^{۱۵}، ۱۳۷۸: ۲۰۶).

نمونه‌های مختلف و متنوع عکس‌های اجتماعی را می‌توان به‌عنوان عکس‌هایی با محتوای قوم‌نگارانه در نظر گرفت. علاقه به شناخت اقوام و ملل مختلف با شروع قرن هجدهم میلادی در میان کشورهای غربی به‌وجود آمد و باعث شد تا با اختراع عکاسی دولت‌های استعمارگر از عکس‌ها به‌عنوان یکی از کارآمدترین ابزار استنادی برای انسان‌شناسی در کشف فرهنگ‌ها و ملت‌های دیگر جهان استفاده کنند. نمونه‌عالی از آگوست ساندرو^{۱۶} در مجموعه «چهره‌ زمان ما»^{۱۷} است که شامل قوم‌نگاری از نژادهای مختلف آلمانی بود. از دیگر عکاسان بسیار مشهور در قرن بیستم اروینگ پن^{۱۸} است. به‌دلیل انجام مجموعه‌ای از پرتره‌های قوم‌نگارانه از مردم سراسر جهان که در استودیو شخصی‌اش گرفته، شناخته می‌شود (حسن‌پور، ۱۴۰۰). در ایران نیز به عکس‌های برجای‌مانده از دوران ناصرالدین شاه می‌توان اشاره کرد و آن‌ها را به‌مثابه سند دانست که خود شاهدی گویا از راه‌ورسم، سنت و شیوه زندگی مردم آن دوران است. ثبت تصاویر، درک رویدادهای تاریخی، جنبه‌های زندگی و معیشت مردم، مراسم‌های مختلف اعم از جشن‌های آیینی و مذهبی، آداب و رسوم و ... را موجب شد (طهماسب‌پور، ۱۳۸۱: ۵۳).

الگوهای فرهنگی، ویژگی‌های خاصی از جمله اینکه در میان مردم رواج دارند و به مثابه کهن‌الگو مردم آن را پذیرفته و به آن عمل می‌کنند و برخی از این الگوهای فرهنگی به‌صورت عادت‌های اجتماعی پذیرفته‌شده و به آن عمل می‌کنند و آنقدر بدیهی بنظر می‌رسد که هیچ نیازی به توجیه عقلی ندارد، و برخی از الگوهای فرهنگی در نتیجه زندگی اجتماعی و گروهی خلق شده‌اند و به‌گونه‌ای پدید آورنده جامعه‌اند در جایی که سازنده مشخصی ندارد و ناشناخته است از نظر مردم به‌کار گرفتن آنها بی‌اهمیت تلقی می‌شود و الگوهای فرهنگی هستند که به‌طور واضح و صریح در جامعه قابل تفکیک از الگوهای نوین هستند. این الگوها در کنار عناصر جدید قرار گرفته و با آنها آمیخته شده‌اند. در نهایت الگوهای فرهنگی که نه به‌طور خاص، بلکه در مجموعه فعالیت‌های زندگی افراد جامعه نقش و وظیفه‌ای به‌عهده دارند (نقل به‌مضمون از فاضلی، ۱۳۹۱: ۱۱۶). در شرح الگوهای فرهنگی می‌توان اینگونه استنباط کرد که عکاس مستند ایرانی با سه شیوه به‌شرح فرهنگی پرداخته‌اند:

- شرح واقع‌گرایانه: عکاس رویکردی مستندگونه برمی‌گزیند تا شرحی را نسبتاً واقع‌بینانه از آنچه در یک مکان مشاهده کرده‌است، داشته‌باشد.

- شرح اعتراف گرایانه: عکاس به طور کاملاً شخصی عکس‌هایش را درباره آنچه که در فرهنگ تحت بررسی‌اش تجربه نموده، ثبت کرده‌است.
- شرح برداشت گرایانه: عکاس داستانی را بیان می‌کند که در آن اطلاعاتی درباره فرهنگ در قالب یک داستان ارائه می‌نماید (نقل به مضمون از رمضانی و همکاران برگرفته از نظر مانن، ۱۳۹۴).

۱.۲. تحلیل یافته‌ها

در این بخش ۶ عکس از عکاسان مستند ایرانی (نصراله کسرائیان، محمودرضا معین‌پور، مریم زندی، محسن راستانی، بهنام صدیقی و بهمن جلالی) که با موضوع پژوهش قرابت بیشتری داشته‌اند به شیوه نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی از بین ۳۰ عکس انتخاب شد که با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA تحلیل شده‌است. هر کدام از عکس‌ها در دسته‌بندی مربوط به شرح فرهنگی (شرح واقع گرایانه، شرح اعتراف گرایانه، شرح برداشت گرایانه) که بیشترین نزدیکی را با موضوع پژوهش دارد، قرار گرفت.

۱.۱۲ تحلیل عکس مستند با رویکرد قوم‌نگاری به شیوه شرح واقع گرایانه



عکس ۱. عکاس: نصراله کسرائیان، از مجموعه «زنان».

برگرفته از سایت [www. Galleryinfo.ir](http://www.Galleryinfo.ir)



تحلیل عکس ۱. عکاس: نصراله کسرائیان، از مجموعه «زنان»

برگرفته از سایت www.Galleryinfo.ir

در تحلیل عکس (۱)، نصراله کسرائیان معروف به پدر قوم‌نگاری و مردم‌شناسی در ایران از مجموعه «زنان»؛ او سال‌ها به بیان فرهنگ، سنت‌ها، آداب و رسوم ایران پرداخته‌است. در این عکس دختری را با زیورآلات مخصوص قوم بختیاری مشاهده می‌کنیم. استفاده از گیاهان خوش‌بو همچون میخک به همراه تزیین با سکه در زیورآلات زنان ایلیاتی و کوچ‌رو، سابقه تاریخی و طولانی دارد. مهم‌ترین دلایل استفاده از سکه در پوشاک زنان اقوام ایرانی عبارت است از: زیبایی، اعتقاد، ایمان جادویی، شفابخشی، محافظت، و به همراه داشتن ثروت

در زمان غارت، دستیابی مداوم به سرمایه و پس‌انداز، به رخ کشیدن جایگاه اقتصادی، اجتماعی و اصالت طایفه‌ای است. رنگ قرمز در لباس زنان ایلپاتی اهمیت بسیار دارد و البته خوشبویی را با کمک گیاهان میخک و هل تأمین می‌کردند. این عکس شرحی واقع‌گرا از فرهنگ ایلپاتی در اقوام بختیاری ایران دارد.



عکس ۲. عکاس: بهمن جلالی، از مجموعه «انقلاب ۵۷».

برگرفته از سایت www.akkasee.com

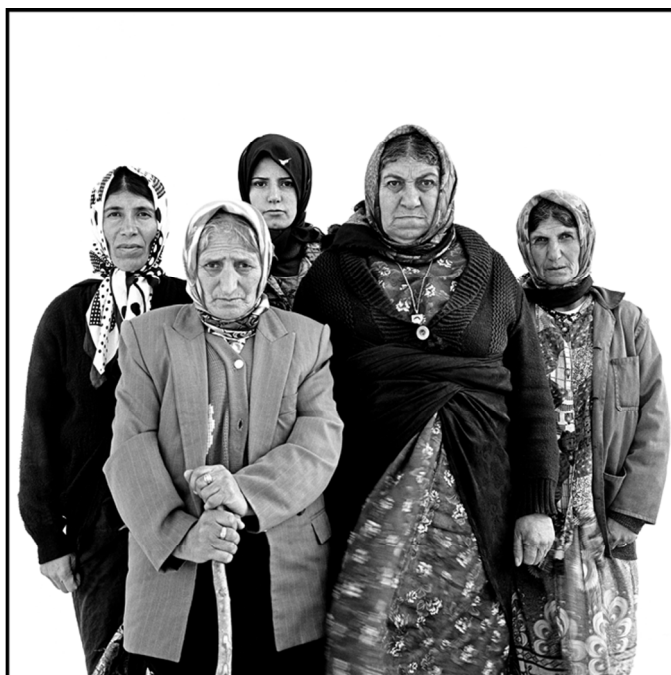


تحلیل عکس ۲. عکاس: بهمن جلالی، از مجموعه «انقلاب ۵۷».

برگرفته از سایت www.akkasee.com

در تحلیل عکس (۲)، از بهمن جلالی که در بحبوحه انقلاب ۵۷ ایران گرفته شده است. به طور مستندگونه به شرح اتفاقاتی می پردازد که شادی مردم را از پیروزی در بستر فرهنگی ایران نشان می دهد. علاوه بر این، وجود ساختمان ها در پس زمینه عکس، ماهیتی از نحوه ساختمان سازی دوره پهلوی و همینطور لباس های افراد حاضر در تصویر، نمادی از پوشش ایران در دهه ۵۰ را با خود دارد. در این عکس ماشین «پیکان» که هویت انگلیسی اش را دریده است و ماهیت ایرانی به خود گرفته، به طور شاخص دیده می شود. نوشته فارسی «شاه رفت» تکمیل کننده نشانه های ایرانی تبار است. این عکس بهمن جلالی به شدت نمادها و نشانه های جامعه ایرانی را در خود دارد و فرهنگ ایرانی را با رویکردی واقع گرا بازنمایی می کند.

۲.۱۲ تحلیل عکس مستند با رویکرد قوم نگاری به شیوه شرح اعتراف گرایانه



عکس ۳. عکاس: محسن راستانی، از مجموعه «خانواده ایرانی»،

آرشیو شخصی عکاس



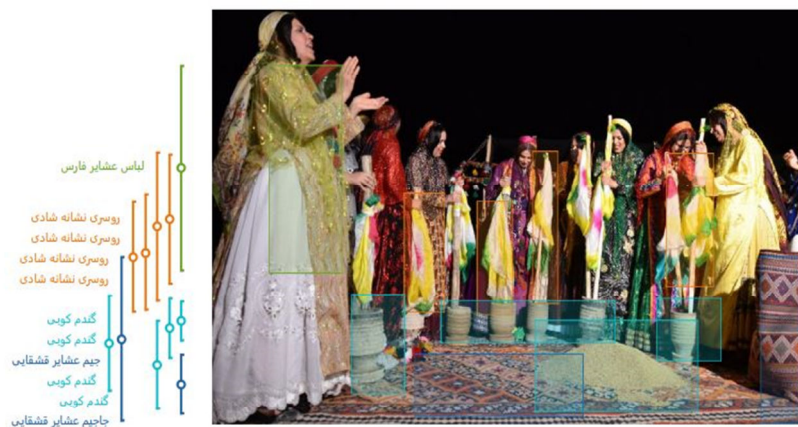
تحلیل عکس ۳. عکاس: محسن راستانی، از مجموعه «خانواده ایرانی»،
آرشیو شخصی عکاس

در تحلیل عکس (۳)، از مجموعه «خانواده ایرانی» از محسن راستانی در ارتفاعات سفیدکوه مازندران، روستای ملارد در سال ۱۳۸۱ ثبت شده است. زنان روستایی مازندرانی را نشان می‌دهد که شرح اعترافی بر وجود زنانی دارد با سنین مختلف، اغلب دچار پیری زودرس هستند. آنها به صورت دسته جمعی بر روی زمین‌های برنج‌کاری و مزرعه‌های چای کار می‌کنند. این زنان که چادر را دور کمر محکم گره می‌زنند به نمادی از زن شمالی ایران بدل شده‌اند. آنها نشاءهای برنج را در درون زمین خیس می‌نشانند و زیر لب آوازه‌های شمالی را زمزمه می‌کنند. این عکس، جمعی از بانوان شالیکار شمالی با دستانی در جوانی پیر را نشان می‌دهد که در بطن خود رویاهایی را بازنمایی می‌کند که سال‌ها چشم به آمدن تابستان دوخته‌اند. تمام ایرانیان از نحوه بستن چادر دور کمر و روسری در پشت سر این زنان (شیوه پوشش) می‌توانند به فرهنگ پوششی موجود در منطقه‌های شمالی کشور پی ببرند. راستانی به شیوه اعترافی شرحی بر زندگی و فرهنگ زنان در مازندان گذاشته است.

مطالعه نقش عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ ... (زهره صحت) ۲۵۷



عکس ۴. عکاس: محمودرضا معین‌پور، تک عکس،
عروسی ایل قشقایی، فیروزآباد، فارس، سال ۱۳۹۳،
آرشیو شخصی عکاس



تحلیل عکس ۴. عکاس: محمودرضا معین‌پور، تک عکس،
عروسی ایل قشقایی، فیروزآباد، فارس، سال ۱۳۹۳،
آرشیو شخصی عکاس

در تحلیل عکس (۴)، از محمودرضا معین‌پور به شرح فرهنگی پرداخته که در گذشته قوم قشقایی ایران مرسوم بوده و آن هم آداب و رسوم خاصی برای بیان محتوای شادی تحت عنوان مراسم برنج‌کوبی به شیوه کاملاً اعترافی بازنمایی می‌کند. در گذشته برنج پاک‌شده و سفید به صورت فعلی وجود نداشت و برنج‌های خریداری‌شده اغلب دارای سبوس بودند. ایلپاتی‌ها هم برنج سالیانه خود را به موقع خریداری کرده و در جُوال‌ها یا خوره‌ها نگهداری می‌کردند. هنگام طبخ مقداری را در «سیرکو» (هاون چوبی بزرگ) ریخته و با دسته‌های چوبی بلند آنقدر می‌زدند تا سبوس آن جدا شده و سفید گردد. در مراسم عروسی مقدار زیادی برنج پاک‌شده نیاز بوده که معمولاً توسط زنان و دختران آماده می‌گردید. به همین دلیل، قبل از مراسم عروسی از فامیل، بستگان، و افراد طایفه دعوت می‌شد تا در مراسم برنج‌کوبی شرکت کنند. هر زنی در روز مقرر در محل مخصوص حاضر و برای هر دو نفر یک سیرکو فراهم می‌شد، دستمال‌های رنگینی بر چوب‌ها می‌بستند که با حرکات و ضربه‌های منظم، دستمال‌ها به رقص در می‌آمد. برای اینکه احساس خستگی ننموده و با شادی برنج عروسی را پاک کنند، همزمان با کار، ترانه‌هایی توسط یکی از آنها خوانده می‌شد و بقیه زنان جواب می‌دادند. هماهنگی صدای آنها و ضربه چوب‌ها و رقص دستمال‌ها نمایانگر شادی و پیش درآمد عروسی بوده است. ترانه‌هایی که در این مراسم خوانده می‌شد و دیگران جواب می‌دادند دارای ریتم بخصوصی بود که با فرود آمدن ضربه‌ها باید هماهنگی می‌داشت. در ضمن این رسم، ترانه‌ها و آهنگ در منطقه ممسنی نیز با نام «همه هلی‌ها» اما با تک‌بیتی‌های گری رواج داشته است. این ترانه‌ها به نام «های نا هلی‌های نا» معروف است که نشانی از فرهنگ موسیقی فولکلور^{۱۹} را با خود یدک می‌کشد. حال در مراسم‌های عروسی به شیوه اعترافی نمادی از فرهنگ را در این قوم بازنمایی می‌کنند که بر ماندگار بودن آن در طی زمان صحنه بگذارند. این مراسم‌ها نشانی اعتراف‌گونه از فرهنگ را با خود یدک می‌کشد که عکاسی مستند آن را بازنمایی می‌کند.

مطالعه نقش عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ ... (زهره صحت) ۲۵۹

۳.۱۲ تحلیل عکس مستند با رویکرد قوم‌نگاری به‌شیوه شرح برداشت‌گرایانه



عکس ۵. عکاس: مریم زندی، از مجموعه «چهره‌ها».

از سایت <https://bukharamag.com>



تحلیل عکس ۵. عکاس: مریم زندی، از مجموعه «چهره‌ها».

از سایت <https://bukharamag.com>

در تحلیل عکس (۵)، از مریم زندی، مجموعه «چهره‌ها» شخص درون عکس توران میرهادی است. توران میرهادی استاد ادبیات کودک، نویسنده و کارشناس آموزش و پرورش و پایه‌گذار مجتمع آموزشی تجربی فرهاد، از بنیانگذاران شورای کتاب کودک و بنیانگذار فرهنگ‌نامه کودکان و نوجوانان بود. میرهادی بیش از شصت سال در گسترش آموزش، پرورش، فرهنگ و ادبیات کودکان کوشید و در این راه یکی از چهره‌های تأثیرگذار معاصر ایران بوده‌است. مریم زندی با دیدگاهی که از زندگی توران میرهادی داشته و می‌دانسته که اندیشه مادر ایشان (بچه‌ها شادی را مثل نور آفتاب احتیاج دارند) بر زندگی توران تأثیر زیادی داشته‌است. همین جمله کافی است تا بتواند از داستان زندگی توران میرهادی و تلاش او در زمینه کودکان و نوجوانان برای پیشبرد داستانی در قالب شرح برداشت‌گرایانه خود بهره برده و فرهنگی از همدلی و صلح را گسترش دهد.



عکس ۶. عکاس: بهنام صدیقی، از مجموعه «روز آخر»،
کپشن عکس: فرهاد و شیلان، مقصد دانمارک، ۲۰۰۶
آرشیو شخصی عکاس



تحلیل عکس ۶. عکاس: بهنام صدیقی، از مجموعه «روز آخر»،
آرشیو شخصی عکاس

در تحلیل عکس (۶)، بهنام صدیقی از مجموعه «روز آخر»، مهاجرت ایرانیان در سال‌های اخیر را به شیوه برداشت گرایانه خود بازنمایی کرده است. بهنام صدیقی از داستانی که در ذهن داشته و استفاده از داستان افرادی که قصد مهاجرت دارند، به بازنمایی آنچه در روز آخر برای مهاجران اتفاق می‌افتد پرداخته است. عکاس می‌خواسته برداشتی از فرهنگ مهاجرت را به تصویر بکشد که برای تمام ایرانیان ملموس است. روند رو به رشد مهاجرت در ایران برای هر شخص شرح متفاوتی دارد اما برداشت و وجه مشترک آن جمع کردن وسایل مورد نیاز و علایق آنها در چند «چمدان» است؛ انگار که فرهنگ مهاجرت با انبوهی از «چمدان‌ها» گره خورده است. آدم‌ها ایستاده‌اند مقابل دوربین با پوششی از جنس فرهنگ و لباس ایرانی و گاهی اسلامی مات و مبهوت از آینده‌ای نامعلوم با کوهی از چمدان به دوربین خیره شده‌اند. انگار که کشور پیش‌رو همچون دوربین برایشان گنگ و پیچیده است اما مجبور به انتخاب بوده‌اند. این نشانه‌ها از مهاجرت در تمام عکس‌های مجموعه «روز آخر» بهنام صدیقی مشترک است. عکاس شرحی از مهاجرت را به شیوه برداشت گرایانه خود از قوم ایرانی نشان داده است.

۱۳. نتیجه‌گیری

در پیشینه پژوهش به بینارشته‌ای بودن این مقاله اشاره شد و به پژوهش‌های انجام شده در زمینه‌های فرهنگ، عکاسی مستند و رویکرد قوم‌نگارانه پرداخته شد. مسئله پژوهش، مطالعه نقش عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ با رویکرد قوم‌نگاری در ایران است. هدف از پژوهش حاضر فهم فرهنگ از طریق بازنمایی عکاسان مستند اجتماعی با روش قوم‌نگاری بود. در این پژوهش به عوامل شکل‌گیری فرهنگ در ایران اشاره شد. پس از آن با نام‌گذاری مشاهدات و تحلیل محتوای مضمونی مؤلفه‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA، در شرح فرهنگی به شیوه‌های شرح واقع‌گرایانه، شرح اعتراف‌گرایانه و شرح برداشت‌گرایانه با رویکرد قوم‌نگاری پرداخته شد. مشخص شد عکاسان مستند اجتماعی در ایران توانسته‌اند با رویکرد قوم‌نگاری و ابزار مشاهده غیرمستقیم همچون دوربین عکاسی، نشانه‌هایی از این سمبل‌ها، نشانه‌ها، نمادها که بخش‌هایی از فرهنگ روزمره، آداب و رسوم و همچنین تغییرات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی در جامعه را نشان می‌دهد؛ بازنمایی کنند. در نهایت می‌توان به نمودهای مادی همچون ابزارها (وسایلهای موسیقی، ابزار جنگی، وسایل حمل و نقل و ابزارهای کشاورزی)، بناها و شهرها، نوع غذاها و نوشیدنی‌ها و پوشاک (انواع لباس، کفش، کلاه و...) و نمودهای رفتاری همچون شعائر و تشریفات، آداب و رسوم، جشن‌ها و اعیاد، آیین‌ها، بازی‌های عامیانه، عادات‌های اجتماعی و عرفی، موسیقی‌ها و نمودهای گفتاری همچون اعتقادات، باورها، دانش و فلسفه که در قالب کلمه و جمله بیان می‌شوند اشاره کرد که در عکس‌های مستند عکاسان ایرانی به شیوه مشاهده غیرمستقیم، فرهنگ با رویکرد قوم‌نگارانه، تفسیری بر شرح واقع‌گرایانه، شرح اعتراف‌گرایانه و شرح برداشت‌گرایانه گذاشته و با نمودهای مادی، رفتاری و گفتاری بازنمایی می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

1. ethnographic

۲. That-has-been بارت در کتاب اتاق روشن در بخش دوم به «مصادق عکاسانه» می‌پردازد. معتقد است مصادق عکاسی همچون سایر مصادیق نظام‌های بازنمایی نیست. بدین منظور که نه چیزی احتمالاً واقعی که یک تصویر یا نشانه به آن ارجاع داده می‌شود، در واقع آن چیز ضرورتاً واقعی بوده که در مقابل دوربین قرار گرفته که بدون آن هیچ عکسی وجود نخواهد داشت. در همین باره می‌گوید در عکاسی نمی‌توانیم منکر شویم که آن چیز در آن جا بوده است. همین نوعی بر هم گذاری واقعیت و

مطالعه نقش عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ ... (زهره صحت) ۲۶۳

گذشته را در خود جای داده و این وجه interfuit (در میان دو حقیقت، میان گستره‌ای) می‌داند یعنی آنچه می‌بینیم، در آن جا بوده‌است.

3. Roland Barthes
4. Stuart Hall
5. Michaela Schäuble, Visual Anthropology
6. Christopher Morton, Anthropology of Photography
7. Fadwa El Guind, Visual Anthropology
8. Christopher Wright, Photo-Ethnography
9. Christopher Pinney, Photography and Anthropology
10. Purposive Sampling
11. Uwe Flick (1956-)
12. Organization
13. Reduction
14. Thematic Content Analysis
15. Warren
16. August Sander

۱۷. Face of Our Time شامل شخصت پرتره از دسته‌بندی اجتماعی جامعه آلمان در دهه ۱۹۲۰ است که از یک مجموعه بزرگ‌تر مردمان قرن بیستم (People of the 20th Century) توسط ساندر انتخاب شده بود و با مقدمه‌ای از رمان نویس معروف آلمانی آلفرد دابلین (Alfred Döblin 1878-1957) منتشر شد. این کتاب در سال ۱۹۳۶ توسط گشتاپو توقیف و جمع‌آوری شد. برای مطالعه بیشتر، ن، ک:

Claire L. Sykes. August Sander and the Task of the Photographer. p iii

۱۸. Irving Penn عکاس مد و پرتره امریکایی (1971-2009) بود. یک آرشیو ارزشمند از او به یادگار مانده که بیانگر فرهنگ، اقتصاد و سیاست‌های نیمه دوم قرن بیستم است.

۱۹. Folklore فرهنگ مردم یا فولکلور را می‌توان دربرگیرنده افسانه‌ها، داستان‌ها، موسیقی، تاریخ شفاهی، ضرب‌المثل‌ها، هزلیات، پزشکی، باورهای مردمی درباره بخت و شگون و چشم زخم، لالایی مادران، پایکوبی بومی، آیین‌ها، شیوه‌ها و سنت‌ها دانست. ایران از دیدگاه قدما، باورها و آیین‌های کهنی دارد و به همین‌رو از باورهای مردمی سرشار است. افسانه‌سرایی و داستان‌سرایی از آیین‌های دیرباز ایرانیان شمرده می‌شود. گرچه نوشتارها در این باره بسیار است ولی ردپای این گونه داستان‌ها را بیشتر باید در میان روستاییان ایران و نانوشت‌ها-ویژگی بنیادی فولکلور- جست. در

علوم اجتماعی، به‌ویژه انسان‌شناسی فرهنگی، فولکلور بخشی از فرهنگ غیررسمی یا فرهنگ مردمی تلقی می‌شود؛ دانشی که از طریق تجربه زیسته و انتقال شفاهی، نه آموزش رسمی، منتقل می‌گردد.

کتاب‌نامه

- احمدزاده، محمدامیر (۱۴۰۱). *نگاهی به اهمیت عکاسی مستند و کاربردهای آن در ایران دوره ناصری (۱۳۱۳-۱۲۶۴ ه.ق)*، دوفصل نامه علمی (مقاله علمی-ترویجی)، ۱۱ (۱): ۳-۲۶.
- احمدی، علی محمد؛ شهبازی، نجفعلی (۱۳۸۷). *فرهنگ کار یا تأیید بر فرهنگ کار سازمانی*، ماهنامه مهندسی فرهنگی، ۱۹ (۲۰): ۳۵-۴۴.
- ایمان، محمد تقی (۱۳۸۸). *مبانی پارادایمی روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم انسانی*، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ایمان، محمد تقی (۱۳۹۱). *فلسفه روش تحقیق در علوم انسانی*، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- اویسی، نیلوفر (۱۳۸۸). *بررسی انسان‌شناسانه عکس در دوره قاجار*، پایان نامه مدرک کارشناسی ارشد مردم شناسی، تهران: دانشگاه تهران.
- بارت، رولان (۱۳۸۷). *اتاق روشن*، ترجمه فرشید آذرنگ، تهران: انتشارات حرفه نویسنده.
- حسن پور، محمد (۱۴۰۰). *تحلیلی تاریخی بر عکاسی و انسان شناسی*، مجله پژوهش‌های انسان شناسی ایران، ۱۱، (۲۲): ۳۲۷-۳۴۴.
- زرقي، محمد (۱۳۹۵). *بررسی نقش ساختار اقتصادی و فرهنگی طبقات اجتماعی در روند رشد و توسعه عکاسی سده ۱۹ ایران*، نامه انسان شناسی، ۱۳ (۲۳): ۱۳۰-۱۶۰.
- دلاور، علی (۱۳۸۸). *روش‌شناسی کیفی*، در مجله راهبرد، پژوهشکده تحقیقات راهبردی ۱۹ (۵۴): ۳۰۷-۳۲۹.
- رمضانی، یوسف؛ رحیم نیا، فریبرز؛ مرتضوی، سعید؛ ملک زاده، غلامرضا (۱۳۹۴). *قوم‌نگاری، استراتژی برای فهم فرهنگ سازمانی*، مجله پژوهش‌های مدیریت عمومی، ۸ (۲۹): ۵-۲۵.
- زین الصالحین، حسن؛ فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۹۶). *عکس، گفتمان، فرهنگ؛ تحلیل تاریخی کارکرد گفتمانی عکس در ایران*، نشریه رسانه و فرهنگ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۷ (۱): ۳۹-۶۵.
- ستاری، محمد (۱۳۸۸). *عکاسی ایران» فصل اول کتاب «سیر تحول عکاسی*»، نوشته پتر تاسک، چاپ ششم، تهران: انتشارات سمت.
- شیخ، رضا (۱۳۷۸). *افول تمثال همایونی: نقادی بر عکسهای دوره ی مشروطیت*، مجله تاریخ معاصر ایران، ۳ (۱۰): ۳۲۱-۳۳۲.

مطالعه نقش عکاسی مستند در بازنمایی فرهنگ ... (زهره صحت) ۲۶۵

شیخ، رضا (۱۳۸۶). *انقلاب مشروطه: هویت ملی و خرد تاریخ‌های تصویر*، ترجمه احمد رضا تقاء، عکسنامه، ۶(۲۶): ۲۹-۴۴.

طهماسب پور، محمدرضا (۱۳۸۱). *ناصرالدین شاه عکاس (پیرامون تاریخ عکاسی ایران)*، تهران: تاریخ ایران.

عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰). *تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی*؛ در *مجله: اندیشه مدیریت راهبردی*، ۵(۱۰): ۱۵۱-۱۹۸.

فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۹۱). *مردم‌نگاری هنر (جستارهای جامعه‌شناختی ناسان‌شناختی دزمینه ادبیاتو هنر، شعر، موسیقی، نقاشی، فیلم، موسیقی، عکاسی و گرافیک)*، تهران، انتشارات فخرآکیا.

فلوسر، ویلم و همکاران (۱۳۹۸). *تاریخ‌نگاری و عکاسی (جستارهایی پیرامون عکس به مثابه سندی تاریخی)*، ترجمه محمدغفوری، تهران، نشر آگه.

فلیک، اووه (۱۳۹۱). *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه هادی جلیلی، چاپ پنجم، نشر نی، تهران، ایران.

محمدی، آرام (۱۴۰۱). *عکاسی معاصر ایران از ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۰*، تهران، انتشارات آبان.

نیاز آذری، کیومرث؛ تقوایی یزدی، مریم (۱۳۹۳). *ارائه الگوی توانمندسازی مدیران واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی استان مازندران (منطقه سه)*، فصلنامه علمی-پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزش، ۵(۲): ۱۵۹-۱۸۰.

هومن، حیدرعلی (۱۳۸۵). *راهنمای عملی پژوهش کیفی*، تهران، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

Creswell, J., W. and Vicki L. Plano Clark, (2007). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, London: Sage Publication Inc.

Peoples, J., & Bailey, G. (1988). *Humanity: An introduction to cultural anthropology*. Paul, Minnesota: West Publishing Company.

Turk, B., N. (2011). Some Thoughts on Ethnographic Field Work and Photography. In: *Journal of Croatian studies*, Vol. 23. 125-148, Zagreb, Croatian Academy of America, United States.

Wright, C. (2018). Photo-Ethnography. In: Hilary Callan, ed. *International Encyclopedia of Anthropology*. London: Wiley. ISBN 9781118924396 [Book Section].

Warren, L. (2006). *Encyclopedia of Twentieth Century Photography*. Routledge Pub. New York.